

ZUBKO, Peter – ŽEŇUCH, Peter. *BARKÓCIHO VIZITÁCIA ŠARIŠSKÉHO ARCHIDIAKONÁTU (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2017, 190 s. ISBN 9788089489336.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.8>

Po štyroch knihách venovaných gréckokatolíkom v stoliciach Abov, Zemplín a Šariš¹ je kniha *Barkóciho vizitácia Šarišského archidiakonátu (1749). Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie* pravdepodobne prvým krokom k budúcemu komplexnému zmapovaniu cirkevných dejín Šariša v 18. storočí. História Šarišskej stolice skúmali viacerí historici, asi najpodrobnejšie prof. F. Uličný, keď priblížil dejinný vývoj šarišských obcí, ale len do obdobia novoveku.² Dejinný vývoj novoveku je oproti stredoveku komplikovanejší, z hľadiska výskumu je dostupných viac prameňov a počet udalostí, ktoré mali širší dopad, sa významne zvýšil. Monografia sa zaoberá obdobím 18. storočia, keď po mnohých povstaniach nastáva územná konsolidácia a upevnenie moci Habsburgovcov. Náboženské pomery majú osobitý ráz, doznieva rekatolizácia, čím katolícka cirkev získava svoje pôvodné postavenie. Protestantské cirkevné štruktúry sú vystavené kontrole katolíckej cirkvi. Uniati, resp. dnešní gréckokatolíci si postupne utvárali svoje cirkevné štruktúry podľa vzoru rímskokatolíckej cirkvi. V období, ktoré popisuje kniha, bol uniatský biskup obradovým vikárom jágerského latinského biskupa. Jágerskí biskupi vizitovali aj uniatské farnosti, a tak mali úplnú informačnú kontrolu nad stavom katolíckej cirkvi na svojom území. Na základe týchto skutočností autori zvolili podnázov knihy, keďže vizitácia zachytáva súvislosti naprieč všetkými konfesiami.

Monografia je členená do šiestich celkov. Prvý celok – *Barkóciho kanonická vizitácia Šariša* – prináša základné informácie o trase vizitátora, príprave samotnej vizitácie a jej cieľoch. Celok nám ukazuje obraz biskupa, jeho spôsoby a postoj okolia voči nemu. Rovnako prezentuje postoj šľachty k biskupovi ako úctyhodnej osobe. Druhý celok – *Šarišský archidiakonát v Barkóciho vizitácii* – tvorí obsah samotnej vizitácie z roku 1749. Celok je rozdelený do štyridsiatich šiestich podkapitol, ktoré sú pomenované podľa sídla farností, tie sú radené abecedne, čo umožňuje rýchlu orientáciu v súvislosti so sledovaným územím. Tieto podkapitoly majú šablónovú štruktúru, ktorá nie je priamo viditeľná, ale čitateľ je o nej informovaný v úvode celku a následne ju vysleduje prečítaním viacerých kapitol. Tento krok hodnotíme ako veľké pozitívum pre rýchlu orientáciu v knihe. Negatívom je, že každá kapitola mohla pod svojím názvom obsahovať aj lokality, ktoré

- 1 ZUBKO, Peter. *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, 180 s. ISBN 9788080844653; ZUBKO, Peter. *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia II*. Košice: Viena, 2009, 152 + 1. ISBN 9788089232819; ZUBKO, Peter. *Hospodárske zabezpečenie gréckokatolíckych farností Šariša a Zemplína v rokoch 1734 a 1738*. *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia III*. Ružomberok: Verbum, 2012, 88 s. ISBN 9788080849344; ZUBKO, Peter. *Zemplínski a abovskí uniati v Barkóciho vizitácii*. *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia IV*. Ružomberok: Verbum, 2013, 128 s. ISBN 9788056100813.
- 2 ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, 520 s. ISBN 9788085174038.

tvorili farnosť. Autori to však riešili tučným vyznačením názvu lokality v texte a zároveň v zátvorke udávajú názov lokality v 18. storočí. Lokalizácia farnosti na mape je v knihe uvedená až pred tirážou. Vhodnejšie by bolo jej umiestnenie pri spomínanej kapitole. Samotný text popisuje realie viažuce sa na sídlo farnosti. Štruktúra opisovaných realíí je: lokalita a jej postavenie, chrámy (patrocínium, bočné oltáre, kaplnky, benedikácia), meno správcu farnosti, iné cirkevné farnosti či zbory a ich správcovia (uniati, luteráni, kalvíni), cintorín, iné objekty v sídle farnosti a jej okolí (sochy, kríže), fundácie a procesie. Po opise týchto informácií v sídle farnosti analogicky nasleduje popis vo filiálnych obciach. Za každou kapitolou sa nachádza tabuľka, ktorá prináša faktografické údaje o počte veriacich v opisovanej lokalite. Tabuľka je radená rovnako ako celá kapitola, pochopiteľne podľa informácií, ktoré vizitačný protokol obsahoval. Pod tabuľkou sú uvedené aj informácie o archívnom prameni a historické realie, ktoré sa viažu k uvedeným lokalitám (existencia protestantských zborov, ich sídla, dáta o obnovení katolíckych štruktúr). Tieto dáta sú hodnotným prínosom pre výskum regionálnych dejín a medzikonfesijských stretov. Celok nie je ukončený súhrnom, nakoľko v úvode celku sa nachádza konštatovanie, že ide o historický obraz územia, ktorý môže slúžiť ako podklad pre ďalšie spracovanie historikmi, pamiatkármi atď. Tretí celok – *Šarišskí uniati* – je zameraný na realie, ktoré dopĺňajú už skoršiu publikačnú činnosť P. Zubka. Archívny dokument, ktorého prepis tvorí časť monografie *Skrutínia uniatských presbyterov*, vydané ako supplementum vedeckého časopisu *Slavica Slovaca*,³ sa na základe výskumu v archíve mukačevského gréckokatolíckeho biskupa ukazuje ako riadna kánonická vizitácia. V rámci celku teda uvádza prepis spresňujúcej archívnej spisby, ku ktorej pripája aj preklad. Tým sa doplnili mená presbyterov pôsobiacich na území Šariša, ale aj ich duchovná úroveň. Autori doplnili text o realie zo vzácneho Sirmajho prehľadu gréckokatolíckych farností z roku 1782, čím ešte viac priblížili vývoj územnej štruktúry gréckokatolíckych farností. Celok *Sacrum et profanum*, ktorý je štvrtým v poradí, nás informuje o cirkevných a svetských skutočnostiach. V prvej podkapitole autori prehľadnou formou (vo forme tabuliek) oboznamujú čitateľa o sakrálnych objektoch a patrocíniách farností Šarišského archidia-konátu. Autori prinášajú významné súvislosti (lokalizácia chrámov, materiál stavby a iné) aj k protestantským konfesiam a uniatom. Druhá podkapitola mapuje milostivé a pútnické miesta. Autori uviedli informácie o putovaní farníkov už v druhom celku, teraz ich však sumarizujú a dopĺňajú súvislosti o činnosti veriacich (bratstvá, dôvody). Prínosom Barkóciho vizitácie je mapovanie jazykových kompetencií každej dediny, ako aj miestneho duchovného správcu. Týmto realiam sa venuje tretia podkapitola uvádzajúca jazyk každej lokality, ktorú biskup navštívil, ako aj menovite každého kňaza pôsobiaceho vo farnosti s uvedením jeho jazykových znalostí. Informácie boli doplnené realiami uvedenými v Sirmajho prehľade uniatských farností. Piaty celok – *Obraz Šariša v kánonickej vizitácii* – sa skladá z troch podkapitol. Prvá podkapitola (*konfesionálne zloženie*) prináša súhrne dáta o počtoch veriacich. Z pohľadu dejín ide o jedno z prvých prehľadov demografického vývoja Šariša v 18. storočí. Tieto dáta by mohli byť v budúcnosti porovnané s informáciami z neskorších kánonických vizitácií či s jozefínskym sčítaním

3 ZUBKO, Peter. Skrutínia uniatských presbyterov z roku 1749. In *Slavica Slovaca*, 2015, roč. 50, č. 3, 102 s. ISSN 0037-6787.

obyvateľstva. Tak by autori mohli dotvoriť obraz o demografickom vývoji stolice. Celok obsahuje aj informácie o vývoji cirkevnej správy na území Šarišskej stolice. Dáta sú výlučne zamerané na rímskokatolícku cirkevnú správu a uvádzajú vznik nových farností s presahom do začiatku 19. storočia. Posledný celok – *Kľúčové svedectvá kanonickej vizitácie* – je výrazne zameraný na javy, ktoré si iní historici alebo kulturológovia nevšimli. Prvým javom sú základy slovenského protonacionalizmu. Nacionalizmus je primárne citeľný v 19. a 20. storočí, avšak vizitácia zachytila vzdelaných ľudí – kňazov, ktorí hovoria po slovensky a majú vyššie vzdelanie. Tým, že autori upriamili pohľad na vývoj v tejto oblasti, ukazujú, že proslovenské národnostné cítenie bolo rozšírené aj na východe Slovenska. Neskoršie generácie týchto kňazov, ktorí mohli pochádzať práve z regiónu Šariša, mali vzor slovenského cítenia už v kňazoch, ktorí im vysluhovali sviatosti. Autori touto generáciou poukazujú na aktivizáciu duchovenstva už počas prvej generácie slovenského národného obrodnia. Monografia tvorí podklad pre ďalšie možnosti výskumu – mapovať postup duchovenstva aj v iných stolicach východného Slovenska a možno aj graficky znázorniť na mapách jazykové kompetencie duchovenstva, resp. obyvateľov v 18. storočí. Na základe bádania A. Sirmaiho autori deklarujú existenciu slovenskej šľachty, ale sami priznávajú, že táto téma nie je ešte vyčerpaná. Poslednou podkapitolou celku je *Spiritualita východného Slovenska v 18. storočí (ruženec a žalmy)*. Táto časť je špecifická svojím prínosom k bádaniu v cirkevných dejinách reformovanej cirkvi. Počas 18. storočia boli protestantské konfesie v kríze, katolícka cirkev získavala dominantné postavenie a veriaci protestantských konfesií začínali vyznávať katolicizmus. S obnovou katolicizmu súvisela aj obnova duchovného života medzi veriacimi a k tejto skutočnosti mala prispieť aj modlitba žaltára. Tým, že v katolíckej cirkvi je možnosť modliť sa aj mariánsky žaltár – ruženec, ustupovalo aj modlenie sa klasického žaltára – čítaniu žalmov. Reformovaná cirkev nemá vo svojej spiritualite mariánsky žaltár, preto siahla po preklade klasického žaltára. Práve toto nóvum zachytili vizitačné koncepty, ako aj popis ich opozita vo forme klasického žaltára. Upriamením na toto zistenie otvorili autori zatiaľ neprebádaný priestor.

Samotná kniha je len kúskom skladačky v poznaní dejín východného Slovenska, ako aj medzikonfesionálnych vplyvov. Ukázala zatiaľ novú a neprebádanú stránku v dejinách – vznik slovenského žaltára. Dúfame, že novozistené informácie budú patričným stimulom pre jedného z autorov – Petra Zubka, aby znova preskúmal dáta viažuce sa k dejinám reformovaných veriacich Zemplínskej a Abovskej stolice a následne pripravil ucelené dielo venované tejto problematike.

Vavrínek Žeňuch
Prešovská univerzita v Prešove